

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

”Om jag jobbar jag förstår vem jag är och jag är stark”

En fallstudie om somaliskfödda kvinnors
upplevelser av förvärvsarbetets effekter på deras
vardagsliv och familjeroller i Sverige

KURS: *Globala Studier, 61-90 hp*

PROGRAM: *Internationellt arbete: Globala studier*

FÖRFATTARE: *Julia Andersson, Rebecka From*

EXAMINATOR: *Pelle Amberntsson*

TERMIN: *VT 2017*

SAMMANFATTNING

Julia Andersson & Rebecka From

Antal sidor: 24

Om jag jobbar jag förstår vem jag är och jag är stark

En fallstudie om somaliskfödda kvinnors upplevelser av förvärvsarbetets effekter på deras vardagsliv och familjeroller

Den somaliskfödda gruppen beskrivs ofta som den mest svårintegrerade i Sverige med en stor underrepresentation på den svenska arbetsmarknaden. De beskrivs ha traditionella värderingar och könsroller som ofta dikterar arbetsfördelning och funktioner i familjen. Den aktuella studien ämnar undersöka effekten av ett förvärvsarbete för somaliska familjeroller i ett migrationsperspektiv. Genom att jämföra lönearbetande och arbetslösa somaliskfödda kvinnors upplevelser avser studien även belysa förvärvsarbetets betydelse för kvinnans vardagsliv. Uppsatsen bygger på tidigare forskning om de historiska, sociala och transnationella dimensionerna i somaliskt familjeliv och kultur samt teoretiska begrepp såsom rollkonflikt, rollförändring och rollförhandling. En kvalitativ jämförande fallstudie har genomförts, där resultatet baseras på data från semistrukturerade intervjuer. Åtta respondenter deltog i undersökningen, varav fyra var förvärvsarbetande och fyra arbetslösa somaliskfödda kvinnor. Med utgångspunkt från tidigare forskning och samhällsvetenskapens rollteori har resultatet analyserats för att kunna besvara forskningsfrågorna. I resultatet framkommer det att det finns vissa skillnader mellan de båda grupperna. De somaliska familjerna där kvinnorna inte befinner sig i ett förvärvsarbete har en distinkt uppdelning av hushållsarbetet, där kvinnan står för majoriteten av sysslorna. Det är även tydligt att de traditionella somaliska familjerollerna fortfarande vidmakthålls. I de familjer där de somaliskfödda kvinnorna lönearbetar däremot, har de traditionella familjerollerna uppluckrats och lett till en mer jämlik fördelning av hushållsarbetet. Där delar mannen, kvinnan och barnen på ansvaret. Fortsättningsvis framkommer det att de arbetslösa somaliskfödda kvinnorna är mycket angelägna om att ha ett arbete då självständighet från stat och myndigheter är drivkraften. För de lönearbetande kvinnorna framkommer istället ett tydligare fokus på att vara självständig från mannen och kunna bestämma mer i familjeangelägenheter. Resultatet visar även hur samhällets förväntningar på kvinnorna har påverkat deras drivkrafter till att arbeta och sätt att tänka om sin funktion i familjen.

Nyckelord: Somalier, familjeroller, könsroll, Sverige, förvärvsarbete, rollteori, rollförändring

Postadress

Högskolan för lärande
och kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Gatuadress

Gjuterigatan 5

Telefon

036-101000

Fax

036162585

ABSTRACT

Julia Andersson & Rebecka From

Pages: 24

When I work I know who I am and I am strong

A case study of Somali-born women's experiences of the impact of a paid work on their family roles and the importance of their daily life

Somali-born immigrants are often described as the most difficult group to integrate into Swedish society with an extensive underrepresentation on the Swedish labour market as well as traditional values and gender roles that often dictate the division of labour and functions in the family. This study aims to examine the effects of a job on Somali family roles from a migration perspective. By comparing wage-earning and unemployed Somali-born women's experiences, the study also aspires to elucidate the importance of a job in their everyday life. The essay is based on previous research on the historical, social and transnational dimensions of Somali family life and culture, as well as theoretical concepts such as role conflict, role change and role negotiation. A qualitative comparative case study has been conducted, based on data from semi-structured interviews. Eight respondents participated in the survey – four employed and four unemployed women born in Somalia. The results were then analyzed in the light of previous research and the theoretical concepts. The result shows that there are some interesting differences between the two groups. The Somali families in which the women are unemployed have a distinct division of the household work, where the woman assumes the majority of the workload. Here it is also clear that traditional Somali family roles are still of importance. However, in the families where the Somali-born women have employment, traditional family roles have changed and led to a more even distribution of household work, where the men, women and children share the responsibility. Furthermore, it appears that the unemployed Somali-born women are very keen to have a job, as independence from the state and government is a main driving force. For the wage-earners on the other hand, there is a clearer focus on being independent from the man and being able to be a decision-maker in family matters. The result also illustrates how society's expectations on women influence their driving forces to work and the way they think about their role in the family.

Keywords: Somalis, family roles, gender roles, Sweden, employment, role theory, role change

Mailing Address
Högskolan för lärande
och kommunikation (HLK)
Box 1026
551 11 JÖNKÖPING

Address
Gjuterigatan 5

Telephone
036–101000

Telefax
036162585

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
Syfte	1
Frågeställningar	2
2. Bakgrund & Tidigare forskning	2
Somalia: En kort historik	2
Somalisk migration	3
Diaspora och transnationalism	3
Klan och familj	4
Somaliska familjeroller	4
Somaliskfödda i Sverige	5
Somaliskföddas ställning på den svenska arbetsmarknaden	6
3. Teori	6
Kort om rollteori	6
Rollkonflikt	7
Rollförändring	7
Rollförhandling	8
4. Metod	8
Val av metod	8
Urval och avgränsningar	9
Respondenterna	10
Etiska överväganden	11
Datainsamling och bearbetning	11
5. Resultat	12
Syn på självständighet och självbestämmande	12
Icke förvärvsarbete	12
Förvärvsarbete	14
Roller och arbetsfördelning i hemmet	15
Icke förvärvsarbete	15
Förvärvsarbete	16
Förändrade förväntningar	18
Icke förvärvsarbetare	19
Förvärvsarbetare	19
6. Analys	20
Teoretisk analys	21
Sammanfattande slutsats och diskussion	23
Förslag till vidare forskning	24
Referenser	25
Bilaga 1	29

1. Inledning

Sverige räknas som ett av världens mest jämställda länder (World Economic Forum, 2016). Enligt regeringens jämställdhetsmål ska kvinnor och män ha rätten och makten att i samma utsträckning forma samhället och sina egna liv. Detta omfattar områden som utbildning, arbete och ekonomisk självständighet, makt och inflytande, jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet och hälsa (Regeringskansliet, 2016). Trots dessa riktlinjer finns stora skillnader i mäns och kvinnors möjligheter och förutsättningar i samhället. Kvinnor är till exempel ofta underrepresenterade på den svenska arbetsmarknaden och har generellt sett en lägre sysselsättningsgrad än män (Aldén & Hammarstedt, 2015) och samhällsdebatten som rör de andra områdena som makt och inflytande eller arbetsfördelning och roller i hemmet är kanske mer aktuell än någonsin.

Sverige, som enligt World Value Survey (2008) är ett av världens mest individualistiska och sekulariserade samhällen, har under de senaste åren haft en kraftig tillströmning av utrikesfödda (Migrationsverket, 2016). Att som migrant inte bara behöva försaka hemland, familjemedlemmar, ägodelar och sysselsättning utan även tvingas acklimatisera sig i ett värdland där nya förutsättningar och främmande värderingar råder, kan medföra vissa påfrestningar och förändringar för såväl individ som familjemedlemmar (Abdi, 2015).

Mellan år 2000 och 2016 ansökte över 50 000 människor med somaliskt medborgarskap om asyl i Sverige, detta gör dem till den fjärde största gruppen asylsökande under den perioden i Sverige (Migrationsverket, 2017). Den somaliska gruppen karakteriseras av ett kollektivistiskt tänkande där interdependens i relationer betonas (Brinkemo, 2014). Denna grupp bedöms ofta vara en utav de mest svårintegrerade grupperna i Sverige (Carlson, 2006). De har den svagaste arbetsmarknadsanknytningen av alla invandrar-grupper i Sverige (Carlson, Magnusson & Rönnqvist, 2012) och de somaliskfödda kvinnorna står dessutom längst från den reguljära arbetsmarknaden (Carlson & Mohamed, 2013).

Betydelsen av familjens roll och andra socio-kulturella strukturer som klientillhörighet, språkbarriärer och bristande insikt från det omkringliggande samhället anges ibland som några utav orsakerna till de somaliskföddas ofta långsamma integration in i det svenska samhället (Ahmed, 2010).

I studiens inledande kunskapsinsamling framkom det att åtskilliga studier redan har gjorts beträffande utrikesföddas integration och deras representation på den svenska arbetsmarknaden. Relativt få studier undersöker dock somaliskföddas delaktighet i det svenska arbetslivet och hur deras familjeliv påverkas. Det rollteoretiska perspektivet kan effektivt användas för att tolka och förstå sambandet mellan etableringen på arbetsmarknaden och hur förväntningarna på familjeroller ändras eller består.

Syfte

Syftet med studien är att utröna hur de somaliska familjerelationerna och dess funktioner i hushållet påverkas av kvinnans förvärvsarbete i Sverige genom att jämföra lönearbetande och arbetslösa somaliskfödda kvinnors upplevelser av sin vardag.

Frågeställningar

- Hur upplever de somaliskfödda kvinnorna att förvärvsarbete påverkar de somaliska familjerollerna?
- Hur upplever kvinnorna förvärvsarbetets betydelse för deras vardagsliv?

2. Bakgrund & Tidigare forskning

För att djupare kunna förstå och analysera hur somaliskfödda kvinnors situation på den svenska arbetsmarknaden kan påverka deras familjeliv krävs först en grundläggande förståelse för de historiska, sociala och transnationella dimensionerna i somalisk kultur. I detta kapitel presenteras tidigare forskning med utgångspunkt utifrån för studien relevanta ämnen.

Somalia: En kort historik

Under koloniseringen delades vad som idag utgör Somalia i två delar; England styrde över den norra delen och Italien den södra. År 1960 återfick de båda landsdelarna sin självständighet och ett enat Somalia utropades (Karlsson, 2016a; UNDP, u.å.). Somalias första årtionde som självständig stat präglades av krig mot grannländerna och även av inbördes konflikter. Att förena landet, som tidigare styrts av två kolonialmakter, visade sig svårare än förväntat. Konflikterna möjliggjorde Siyad Barres militärkupp 1969. Barre strävade efter att modernisera landet och med hjälp av Sovjetunionen genomfördes sociala reformer, som till exempel allmän skolgång, och en begynnande industrialisering tog form (Brinkemo, 2014). Barres modernisering innebar även att han ville reducera betydelsen av den uråldriga klantraditionen. I Somalia är klanerna baserade på släktskap och sträcker sig många generationer bakåt. Istället för att befolkningen identifierade sig som medlemmar till olika klaner skulle en gemensam identitet som somalier skapas. Dessa reformer genomfördes med Barres toppstyrning där allt motstånd effektivt slogs ner (Abdi, 2015; Brinkemo, 2014). Trots försöken att minska klanens betydelse anklagades Siyad Barre för att favorisera den egna klanen genom att tilldela dem viktiga ministerposter. Missnöjet från andra klaner växte som då gick samman för att störta Barres allt mer diktatoriska regim. År 1991 bröt inbördeskrig ut och klanerna stred mot varandra för att få kontroll över särskilda strategiska områden (Brinkemo, 2014).

Sedan inbördeskrigets början har landet präglats av oroligheter, korruption och konflikter mellan klanmiliser, islamistgrupper och den somaliska armén. Detta har tvingat stora delar av befolkningen på flykt och lett till att många civila har fallit offer för stridigheterna (Amisom, u.å.). Avsaknaden av en fungerande centralstyrd regering är påtaglig och Somalia fortsätter på många sätt att vara en aktiv krigszon. Human Rights Watch (2016) rapporterar om upprepade brott mot de mänskliga rättigheterna såsom tvångsrekrytering till armén, sexuellt våld, godtyckliga gripanden och fängslanden. Utöver väpnade konflikter har Somalia drabbats och fortsätter att drabbas av förödande svältkatastrofer som kostat hundratusentals människors liv, vilket även försvårar den redan instabila situationen (Karlsson, 2016a).

Somalisk migration

Hundratusentals människor har lämnat Somalia de senaste decennierna i sökandet efter ett bättre liv på andra platser världen över (Abdi, 2015). Lindley (2006) beskriver somalisk migration som "konfliktbaserad", det vill säga migrationen har sin grund i politisk instabilitet och oro, våld inom och mellan klaner, förföljelser, militära offensiver, fattigdom och torka. Somalisk migration beskrivs dessutom ibland som "step migration". Med detta menas att somalierna ofta får korsa flera nationsgränser och stanna under månader eller till och med år i andra länder innan de når sin önskade slutdestination (Abdi, 2015). De somaliska migranterna utgör idag en världsomspännande diaspora (Al-Sharmani, 2010). Diaspora syftar till den gemenskap individer som lever utanför sitt hemland identifierar sig med och karaktäristiskt är starka kontakter med familjemedlemmar runt om i världen och hemlandet (Wahlbeck & Olsson, 2007). Uppskattningsvis lever idag en till två miljoner somalier i den somaliska diasporan (Al-Sharmani, 2010). Förutom de 880 000 registrerade somaliska flyktingar som befinner sig i länder som Kenya, Etiopien och Yemen kring Afrikas horn (UNHCR, u.å.), finns hundratusentals somalier koncentrerade i Mellanöstern och i länder som USA, Storbritannien, Australien, Nederländerna, Kanada och de skandinaviska länderna (Carlsson & Mohamed, 2013).

Enligt UNHCR (2017) finns även omkring 1,1 miljoner internflyktingar i Somalia. Många av dem utsätts ständigt för risker då deras grundläggande behov som fysisk säkerhet, tillgång till mat och rent vatten sällan kan bli tillfredsställda. Situationen för de somaliska flyktingarna som lever i en ekonomisk och social marginalisering beskrivs många gånger som hopplös och beroendet av ekonomisk hjälp från släktingar i diasporan är stort. Många lever på hoppet att en dag få återförenas med familjemedlemmar som lyckats ta sig till andra länder men resan dit är ofta lång, komplicerad och dyr (Abdi, 2015).

Diaspora och transnationalism

Horst (2006) beskriver hur somalier ofta har starka sociala nätverk men svagare anknytning till den fysiska platsen. Bostadsortens relativt låga betydelse resulterar i att somalier har större benägenhet till att flytta. Horst menar att detta har att göra med somaliernas nomadiska arv som avspeglar sig i deras tendens att leta efter platser med bättre förutsättningar. Starka transnationella nätverk reducerar eventuella risker, ger emotionell, ekonomisk och social trygghet samt underlättar förflyttningar och etablering på nya platser (Horst, 2006; Brinkemo, 2014). Transnationalism kan definieras som de vardagliga kontakterna och kopplingarna en migrant har med släktingar, vänner och andra landsmän i hemlandet såväl som i andra delar av världen. Det kan röra sig om sociala, ekonomiska eller politiska förbindelser som på olika sätt påverkar migrantens skapande av ett nytt hem i värdlandet (Abdi, 2015). Ali Osman beskriver de somaliska nätverkens funktion på detta sätt:

Rekonstruktionen av storfamiljen på en specifik plats har ett antal funktioner – att garantera överföring av traditionella normer, värderingar och övertygelser, social kontroll och att maximera det transnationella hushållets ekonomiska och sociala kapital (2012, s. 137).

Den globala utveckling som har lett till ny teknologi och billigare transporter gör det möjligt för somalier i diasporan att enklare upprätthålla kontakten med släktingar och landsmän i både hemlandet och i andra länder (Abdi, 2015). Denna gränsöverskridande gemenskap är viktig och besök eller återföreningar med släktingar genom att resa till

varandra är ibland ett sätt för somaliska föräldrar att demonstrera för barnen vilka familjeprioriteringar som finns och hur stor vikt de lägger på att bibehålla dessa transnationella relationer (Mohme, 2014). Remittenser utgör en viktig roll för upprätthållandet av dessa relationer. Att ekonomiskt understödja släktingar, vänner och andra klanmedlemmar är ett vida spritt fenomen i den somaliska diasporan (Abdi, 2015; Al-Sharmani, 2010). En studie av Lindley (2006) visar att somalier ofta remitterar på grund av sociala påtryckningar, stora ekonomiska skillnader mellan värdlandet och ursprungslandet och av omtanke och omsorg om nära och käras behov. Släktingar och vänner i hemlandet har ofta en idealiserad bild av väst och förväntan på stora summor understöd skapar en ekonomisk press och förvärrar ofta situationen för de ibland redan utsatta migranterna i värdlandet (Abdi, 2015; Rask, Warsame & Borell, 2014).

Klan och familj

I ett samhälle som är karakteriserat av svaga institutioner, utbredd fattigdom, tungrodd ekonomi och där avsaknaden av en formell regering är ett faktum har klan tillhörighet och familjrelationer kommit att spela en viktig roll för att överleva (Horst, 2006). För somalier definieras familjen i mycket bredare termer än vad den västerländska kärnfamiljen gör (Mohed, 2014; Abdi, 2015). Genom att tillhöra släktbaserade grupper förses individer med ekonomisk och social trygghet, men även en känsla av identitet (Al-Sharmani, 2010; Brinkemo, 2014). Samtidigt som det innebär vissa rättigheter att tillhöra en klan finns där även skyldigheter gentemot de andra klanmedlemmarna som speglas i de vardagliga sociala strukturerna (Koshen, 2007). Somalier upplever på detta sätt ett gemensamt ansvar inom områden som rör exempelvis föräldraskap och barnuppfostran. I detta ”kollektiva föräldraskap” ingår ett slags ömsesidigt materiellt och moraliskt stöd som inte bara inkluderar de biologiska föräldrarna utan även mor- och farföräldrar, syskon, kusiner och andra äldre med högt anseende inom klanen (Johnsdotter, 2015; Brinkemo, 2014).

Somaliska familjeroller

I den somaliska kontexten är äktenskapet en social nödvändighet och en religiös plikt. Mannen ska sörja för sin fru och hustrun är ofta underställd mannen. Utöver detta är barnafödande och uppfostran enligt islamska värderingar av primär betydelse. Somaliska kvinnor uppmuntras att föda många barn och fertilitet innebär välstånd och lycka (Koshen, 2007). De somaliska männen har traditionellt sett ansvaret för försörjningen, säkerheten och tryggheten i familjen medan kvinnan har hand om hushållsarbetet och den vardagliga barnuppfostran (Gabowduale, 2010; Brinkemo, 2014; Rask Warsame & Borell, 2014).

Omständigheterna kring inbördeskriget i Somalia har lett till fundamentala förändringar av kvinnans roll i familjedynamiken och samhället. Männen tvingades ut i strider eller på flykt och hans auktoritet och roll som huvudsaklig försörjare har således urholkats (Koshen, 2007). Detta genererade en våg av kvinnor som sökte arbete eller startade eget för att kunna försörja familjen på annat håll och männen befann sig plötsligt i en större beroendeställning till sina döttrar och fruar (Gabowduale, 2010). Enligt Koshen (2007) har de somaliska kvinnorna på så sätt fått mer befogenheter i familjeangelägenheter och i äktenskapet. Processen där de traditionella könsrollerna i somaliska familjer förändras startade alltså redan i hemlandet, då kvinnor började anta en mer aktiv roll i samhället utanför hemmet (Gabowduale, 2010). Ur ett migrationsperspektiv blir det dock uppenbart att ett ännu större tryck läggs på den somaliska familjestrukturen och att traditionella könsroller ifrågasätts. I Cawo M. Abdis studie (2015) framkommer det att statens välfärdsroll och en utbredd fattigdom som många somalier levde i USA demonterade familjen och skapade konflikter och desorientering mellan könen. Den somaliska kvinnan erhåller nu en ännu större frihet,

då välfärdssamhällets skyddsnät ger henne ett ekonomiskt oberoende från mannen och då hon får kunskap om sina rättigheter och erbjuds samma tillgång på information om det nya värdlandets samhällsliv som männen. Detta innebär en ny familjedynamik och en empowerment eller bemyndigande av kvinnan som får mer att säga till om och mer bestämmanderätt (Carlsson & Mohamed, 2013; Johnsdotter, 2007). På grund av detta "bemyndigande" av de somaliska kvinnorna i västvärlden uppfattas tendenser om ökade skilsmässor och ensamstående föräldraskap. Kvinnan är inte på samma sätt beroende av mannens beskydd och ekonomiska försörjning utan överger hellre dysfunktionella förhållanden för att istället finna stöd från välfärdssamhällets skyddsnät (Koshen, 2007).

Enligt Gabowduale (2010) upplevde de manliga somaliska respondenterna i hans studie de somaliska kvinnornas empowerment i Norge som ett hot mot deras auktoritet och maktposition i relationen. Rask, Warsame och Borell (2014) beskriver på ett liknande sätt hur förlusten av sin status och identitet som man och överhuvud i familjen ledde till känslor av otillräcklighet och frustration. Flera utav de intervjuade männen i Gabowduales studie (2010) uttryckte även en stark ovilja att låta sina fruar delta på arbetsmarknaden och på så sätt beblanda sig med andra män. De kvinnliga deltagarna däremot verkade uppskatta förändringarna av familjedynamiken i det nya värdlandet mer, medan männen, med undantag från de yngre deltagarna, såg det som en negativ kulturell erosion som var emot islamsk och somalisk tradition och som skulle leda till den somaliska familjens förfall. Migrationen till väst och den nya sociala och ekonomiska situationen för somaliska familjer tycks alltså stärka den somaliska kvinnans status i ett annars patriarkalt samhälle. Nya roller tvingas fram och de hierarkiska maktrelationerna i familjen sätts på prov (Gabowduale, 2010).

Somaliskfödda i Sverige

Enligt SCB (2016) lever omkring 64 000 personer med somaliskt ursprung i Sverige. Där betraktas ofta somalierna som en marginaliserad och underprivilegerad grupp av migranter som bor i invandrardominerade, missgynnade områden eller storstädernas förorter (Mohme, 2014; SCB, 2016). Negativa stereotyper samt ekonomisk och social utsatthet är bara några utav prövningarna som somalier möter i det svenska samhället (Carlson & Mohamed, 2013). Att dessutom behöva lära sig ett nytt språk, anamma svenska uppförandekoder, finna vägar till försörjning och upprätthålla kontakten och sörja för släktingar som är kvar i Somalia eller diasporan kan uppta mycket av energin och uppmärksamheten som en framgångsrik integration i det svenska samhället kräver (Carlson, 2010; Brinkemo, 2014).

Trots svårigheterna med integrationen tillhör Sverige ett av de länder somalier gärna migrerar till i Europa. Detta, menar Mohme (2014), kan bero dels på en eftersträvan att återförenas med familjemedlemmar eller vänner som redan finns i landet men även att samhället erbjuder en betryggande mödravård, fri och högklassig skolgång och bättre bostadsförhållanden än många andra länder. Carlson (2010) anser att den sociala välfärd som skandinaviska länder ofta erbjuder migranter inskränker initiativförmågan och ger färre incitament till självförsörjning. Staten eller den offentliga sektorns roll och funktion kan alltså betraktas som en förklarande faktor till somaliers överrepresentation bland arbetslösa i Sverige (Carlson & Mohamed, 2013). Att välfärdsstaten tillgodoser grundläggande behov och tillhandahåller sjukvård, barnomsorg, utbildning och boende istället för storfamiljen eller klanen kan också ses som en förklaring till den osämja och skröpliga interna sammanhållning som ofta råder inom den somaliska gruppen i västvärlden (Bjork, 2007).

Somaliskföddas ställning på den svenska arbetsmarknaden

Statistik från 2012 visar att graden av sysselsättning på den svenska arbetsmarknaden varierar beroende på var individen är född. Av inrikesfödda män arbetar 78,7 procent och 76,3 procent av kvinnorna. Individer födda i ett europeiskt land uppvisar liknande siffror, 75 procent av männen samt 64,2 procent av kvinnorna. Gällande personer som är födda i Asien eller Afrika är siffrorna markant lägre. Av de asiatiska männen och kvinnorna är 58,5 procent respektive 49,6 procent förvärvsarbetande. Motsvarande siffra för män och kvinnor födda i Afrika är 55, och 43,6 procent. Kvinnor födda i Afrika är alltså den grupp av utrikes födda som har allra svårast att integreras i det svenska arbetslivet (Aldén & Hammarstedt, 2015). I en rapport från framtidskommissionen framgår att den somaliska gruppen generellt sett har den svagaste arbetsmarknadsanknytningen av alla invandrargrupper i Sverige och skillnaden i sysselsättningsgraden mellan män och kvinnor är tydlig. Statistik från 2010 visar att endast 18,4 procent av kvinnorna befann sig i någon typ av förvärvsarbete jämfört med 27,7 procent av de somaliskfödda männen (Carlson, Magnusson & Rönnqvist, 2012).

Somaliskfödda i Sverige saknar ofta en formell anställning och väsentliga referenser från hemlandet. Detta kan förklaras av att sex av tio invånare i Somalia är verksamma inom den informella sektorn såsom småskaligt jordbruk och boskapsskötsel (Karlsson, 2016b). De förvärvade kunskaper och erfarenheter många somalier besitter kan vara svåra att anpassa och applicera i de nya miljöerna i Sverige och komplettering av utbildning eller yrkesträning blir ofta nödvändigt (Carlson, Magnusson, & Rönnqvist, 2012). Analfabetismen är en utbredd företeelse bland somalier och de flesta som har gått någon form av SFI har inte fått sina kurser godkända och klara inom de bestämda tidsramarna (Carlson & Mohamed, 2013).

3. Teori

Nedan följer en introduktion till samhällsvetenskaplig rollteori. Kapitlet inleds med en kort introduktion av rollteori och sedan följer en genomgång av några centrala begrepp som tas upp i uppsatsen: Rollkonflikt, Rollförändring och Rollförhandling.

Kort om rollteori

Rollteorin är en del av den sociologiska teoribildningen och konceptet roll är ett av de mest populära inom samhällsvetenskaperna. Begreppet roll har hämtats från teaterns värld där skådespelaren följer ett manuskript och agerar utefter redan bestämda repliker och handlingar. I sociologin och andra samhällsvetenskaper står begreppet roll därmed för en metafor för det förutsägbara i det sociala livet: mänskliga handlingar ses som relativt förutsägbara utifrån den sociala identitet vi har och den sociala kontext vi befinner oss i (Biddle, 1986).

De flesta rollteoretiker menar att de förväntningar människan har på sig i praktiken handlar om rollförväntningar (Biddle, 1986). Förväntningarna kommer från individens omgivning och kan jämföras med uppförandekoder som lärs in via erfarenheter. Ett beteende som inte överensstämmer med omgivningens förväntningar riskerar negativa sanktioner, alltifrån juridiska påföljder till ogillande och utstötning från gruppen. Risken att utsättas för de negativa sanktionerna men även chansen till att få sociala belöningar är anledningen till att förväntningarna efterlevs (Andersson, 1983). Människan är i allra högsta grad medveten om vad som förväntas av henne i sin roll. En växelverkan sker alltså där individen

upprätthåller samhällets normer genom att försöka leva upp till de förväntningar de upplever att samhället har (Biddle, 1986).

Rollteorin används för att undersöka ett stort antal sociala områden och möjliggör även tvärvetenskapliga angreppssätt, det vill säga möjligheter att koppla sociologiska studier till exempelvis antropologiska och psykologiska perspektiv. Rollteorins popularitet har dock resulterat i att den är splittrad och spretig. Anledningen är att väsentliga begrepp har definierats olika. Exempelvis kan det helt grundläggande begreppet roll syfta både på karaktäristiska beteenden och koder för uppföranden. Bristen på konsekventa definitioner har lett till svårigheter att applicera den (Biddle 1986). Nedan följer därför en mer utförlig definition av hur begreppen, som senare kommer att användas i resultatet och analysen, bör förstås.

Rollkonflikt

Enligt Biddle (1986) innebär rollkonflikt att en person utsätts för två eller flera oförenliga förväntningar på sig. Författaren menar att kvinnor i väst är ett typiskt exempel på en sådan konflikt: Den traditionella kvinnollen säger att kvinnan har huvudansvaret för hemmet och barnen medan den moderna rollen samtidigt kräver att hon ska ha en yrkeskarriär. Samhällets förväntningar är starkt förankrade i individen och trots insikten om att det saknas logiska möjligheter till att uppfylla de motsägelsefulla förväntningarna upplever individen sådana krav. När en person upplever en sådan diskrepans i sin roll skapas en personlig stress och oro som kan medföra sämre prestationer. Rollkonfliktsteoretiker menar att det behövs metoder för att hantera situationen och på så sätt minska obehaget. Van de Vliert (1981) sammanfattar tre alternativ för att komma ur en rollkonflikt: För det första bör personen om möjligt själv välja de normer som föredras, ett andra alternativ är att kompromissa mellan de olika normerna. Skulle inget av de tidigare alternativen vara en behjälplig metod finns alternativet att dra sig undan från situationen. Biddle (1986) diskuterar att dessa lösningar kan anses vara begränsande och nämner att Hall (1972) presenterade tre andra alternativa lösningar: Det första är att förhandla med andra för att förändra deras förväntningar. Den andra lösningen är att ändra de egna perspektiven för att minimera upplevelsen av problematiken och det tredje förslaget till lösning är att anpassa sina beteenden så att de passar förväntningarna (Biddle, 1986).

Rollförändring

Turner (1990) definierar roll som de attityder och beteendemönster som samhället förväntar sig och som accepteras från en aktör i en specifik situation. Vidare beskriver han rollförändring som den process då samhällets gemensamma förväntningar och det typiska beteendet för rollen ändras. Viktigt är att inte förväxla rollförändring med den process då en individ går från en roll till en annan eller att förväxla rollförändring med de variationer som existerar inom det förväntade rollspektrat. Turner menar att roll kan förändras på flera sätt. Exempelvis kan förväntade sysslor öka eller minska och en rolls status kan ändras. Dessutom kan omtolkning av rollens grundläggande delar ske. Det är viktigt att lägga märke till att en roll aldrig är isolerad i samhällsstrukturen. Det innebär att förändringar i en roll ger upphov till förändringar av andra roller i individens nätverk. Turner menar att rollförändring sker när de existerande rollerna antingen inte längre har önskvärd effekt eller när de inte längre är utformade på det vis som är mest lönsamt. I sin studie nämner Turner (1990) också att rollförändringar mest effektivt sker i ett samhälle där det sociala systemet är i kris.

För att exemplifiera sin teori använder sig Turner (1990) av den västerländska kvinno- rollens förändring. Turner menar att förändringen i könsrollerna hade flera sammankopplade orsaker: Med industrialiseringen baserades inte längre familjens ekonomi på arbetet i hemmet. Människor började istället försörja sig genom arbete på till exempel fabriker. Skillnaderna mellan könsrollerna blev därmed tydligare än tidigare. Kvinnorna tog hand om barn och hem och hamnade i en beroendeställning till mannen och hans inkomst. Dessa traditionsenliga roller där maken har liten eller ingen kontroll över familjens ekonomi kräver ett samhälle med stark normkontroll, något som upplöstes i och med samtida sociala förändringar i samhället. Andra viktiga faktorer var att tron på kvinnans förmåga att arbeta utanför hemmet ökade i och med att utbildning blev tillgänglig för kvinnor. Detta, tillsammans med att behovet av två inkomster i en familj ökade, ledde fram till förändringen i kvinnans roll. Dock betyder inte det faktum att kvinnan arbetar utanför hemmet en automatisk jämställdhet i rollerna i hemmet. Mannens auktoritet i hemmet har minskat i och med kvinnans möjlighet till arbete och samhällets mer jämställda syn på könen men ännu är det en tydlig diskrepans mellan köns ansvar för barnens uppfostran. Det är just föräldrarollerna som är svårast att förändra när ett samhälle går från traditionella till jämställda könsroller (Turner, 1990).

Rollförhandling

Rollförhandling syftar till att förhandla om de rollförväntningar som existerar. Rollförhandlingar äger rum när en individ inte till fullo är medveten om de förväntningar som ställs eller när individen upplever en rollkonflikt. Förhandlingarna kan vara av internt och externt slag. Interna rollförhandlingar handlar om individens inre dialog om hur roller ska förändras och externa rollförhandlingar innebär förhandlingar med andra aktörer i omgivningen. Förhandlingarnas primära syfte är i detta fall att skapa en gemensam förståelse av förväntningarna men de kan också ge upphov till konflikter (Tornes & Kramer, 2015).

Dion och Dion (2001) menar att förväntningar på könsrelaterade roller i familjer och kulturellt betingande beteenden kan i samband med invandring och bosättning i ett nytt samhälle utmanas och resultera i stora förändringar för migranter och deras familjer. Vidare menar de att olika krav från värdlandet/mottagarlandet, som till exempel att både man och kvinna bör vara aktiva i arbetslivet, bidrar till dessa beteendemässiga förändringar. Faktorer som är direkt kopplade till själva migrationen, som till exempel att makar tvingas isär på grund av ”family stage migration”, kan också främja nya rollbeteenden mellan män och kvinnor. Par som varit ifrån varandra under en längre period tvingas anamma nya kompetenser och ansvarsområden som tidigare antagits av maken. Vid återförening verkade dessa par visa en mindre könsbestämd uppdelning av hushållsarbetet och beslutsfattandet och nya förväntningar på maken/makens funktion och roll i familjen infann sig. (Dion & Dion, 2001)

4. Metod

I följande avsnitt redogörs och diskuteras den metod som har använts i uppsatsen. Tillvägagångssättet i insamlingen och bearbetning av data problematiseras.

Val av metod

Utförandet av denna studie har baserats på en kvalitativ metod som består av insamlande av data genom semistrukturerade intervjuer. Då studien syftar till att analysera och jämföra

somaliskfödda kvinnors personliga upplevelser av sin etablering på den svenska arbetsmarknaden och hur den har påverkat familjelivet är en kvalitativ metod att föredra. Studiens fokus ligger på förståelse av individens egen tolkning av den sociala verklighet och miljö där hon eller han befinner sig (Bryman, 2011).

Att använda sig av enkäter eller andra liknande kvantitativa forskningsinstrument ansågs inte aktuellt med tanke på forskningsfrågans utformning med sin tydliga inriktning på personliga upplevelser och erfarenheter (Bryman, 2011). Efter ett möte med en somaliskfödd kvinnogrupp framkom att majoriteten hade svårigheter att skriva och läsa på svenska. Att använda enkäter bedömdes medföra stora tolkningssvårigheter, varför det uteslöts. Noga övervägdes möjligheten att utföra studien i så kallade fokusgrupper där betoningen skulle ligga på studiens ämnesområde (Bryman, 2011). Efter att ha lyft frågan med en informatör, som har lång erfarenhet av att arbeta och leva med somalier, drogs slutsatsen att fokusgrupper skulle sänka validiteten. Detta då målgruppens problematik med gruppdynamik, eventuella ledarroller baserat på klan tillhörighet och deras språksvagheter skulle kunna riskera att bli för stora hinder för att finna en djupare förståelse för intervjupersonernas individuella uppfattningar och synpunkter (Kvale & Brinkmann, 2009).

Att använda en fast struktur i intervjusammanhangen där ordningsföljd i frågandet är bestämt i förväg skulle kunna leda till vissa begränsningar för studien och var i detta fall därför inte att föredra (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014). Strukturerade intervjuer hade inte gett tillgång till allt det material som intervjupersonerna valde att lyfta fram och inte heller möjliggjort följdfrågor då det bedömdes relevant (Denscombe, 2009). Därför valdes individuella semistrukturerade intervjuer, där ett flexibelt förhållningssätt till intervjupersonens val av inriktning utefter frågeställningarna och ämnet skulle tillämpas. Detta medförde en anpassningsbarhet i undersökningens fokus efter de associationer och ämnen som dök upp i intervjusammanhangen (Bryman, 2011). Studien kan således ses som explorativ, då ett särskilt ämne har kartlagts och exponerats och då intervjupersonernas val av inriktning kan ge studien nya infallsvinklar (Kvale & Brinkmann, 2009).

Brister som uppstår i och med valet av denna kvalitativa metod är att eventuella tillämpningar av studiens resultat i en vidare bemärkelse inte bör eller kan genomföras. Detta då det endast går att generalisera resultatet till den begränsade population som ingår i studien (Bryman, 2011). Utmaningar kan även uppstå i kodningsförandet i den kvalitativa dataanalysen. Textstycken eller situationer tagna ur sitt sammanhang kan leda till en fragmentisering av insamlad data och kontexten går förlorad i det som lyfts fram (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014).

Urval och avgränsningar

En målstyrd urvalsstrategi har använts då respondenternas specifika erfarenheter och bakgrund var direkt relevanta för undersökningens tema och för att kunna besvara forskningsfrågan (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014; Bryman, 2011). Urvalet bestod av individer som tillhör en somaliskfödd kvinnogrupp i Arbetsförmedlingens regi i en småstad i Sverige samt personliga kontakter till vår informant som arbetat i projekt med målgruppen i flera år. Eftersom studien är av en jämförande karaktär och poängen är att tematisera och konkretisera skillnader behövde undersökningseenheten först delas in i två större kategorier. Den ena kategorin kom att inkludera somaliskfödda kvinnor som är eller

har varit anställda/egenföretagare på minst halvtid i Sverige. Den andra gruppen inkluderade somaliskfödda som aldrig har haft en anställning/eget företag i Sverige.

Övriga inklusionskriterier var ålder 35-60 år, de skulle vara eller ha varit gifta och ha barn, att migrationen till Sverige skedde efter 18 års ålder och att vistelsetiden i Sverige var mellan 6-10 år. Ålderskravet, 35-60 år, ställdes för att kvinnorna skulle ha en större livserfarenhet men samtidigt vara i arbetsför ålder. Att respondenterna inte var ensamstående utan barn var viktigt för att kunna besvara frågeställningen om hur familjerollerna förändras i och med arbetet. Att respondenten migrerat till Sverige efter 18 års ålder var viktigt för att de skulle ha hunnit påverkats och tagit del av hemlandets kultur och traditioner. Önskan om en vistelsetid i Sverige mellan sex till tio år baseras på en ökad möjlighet till att respondenterna hunnit ta del av Sveriges kultur och traditioner och att de haft tid att komma in på arbetsmarknaden. Sex av åtta respondenter uppfyllde detta önskemål, de övriga två kom till Sverige för tre respektive sju år sedan. Dessa respondenter medverkan ansågs dock fortfarande relevant för studien då användbar data framkom under intervjutillfällena som gick att likställas med de övriga respondenternas svar. Dessa två respondenter svar har därför valts att inkluderas i studien.

Genom att avgränsa arbetet till en särskild målgrupp i endast en kommun har möjlighet att fokusera på att träffa och bygga förtroende hos respondenterna innan själva intervjuerna getts. En tillitsfull relation mellan forskare och intervjuperson kan ha en avslappnande och positiv effekt under intervjutillfället (Bryman, 2011). Studien innehåller därför ett fåtal men mer djupgående intervjuer som belyser och hanterar forskningsfrågorna.

Efter etiska överväganden och för att säkerställa respondenternas anonymitet har alla respondenterna getts fingerade namn i uppsatsen. Personuppgifter och variabler som inte har betydelse för resultatet och som på olika sätt kan avslöja identiteten hos individen har strukits eller getts en annan gestalt.

Respondenterna

Namn	Ålder	Civilstatus	Antal barn	Tid i Sverige	Yrke
Hanna	42	Gift	3	8år	Undersköterska
Maryam	42	Omgift	4	8år	Restaurangbiträde
Zamzam	42	Gift	7	17år	Sömmerska och egenföretagare
Iqbal	53	Gift	8	8år	Tillfälligt arbetssökande, tidigare arbetat som bl.a. tolk
Mushta	40	Skild	5	3år	Arbetssökande
Hadija	49	Omgift	3	7år	Arbetssökande
Bahdja	46	Gift	2	7år	Arbetssökande
Nadia	39	Gift, mannen befinner sig på annan ort	1	7år	Arbetssökande

Etiska överväganden

Studien har genomgående följt de etiska principer som enligt Bryman (2011) gäller för forskningssammanhang. Bryman delar in principerna i fyra kategorier, vilka alla har inkluderats i de etiska övervägandena; Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. När respondenterna tillfrågades om de ville medverka i undersökningen informerades de om studiens syfte och tillvägagångssätt och hur det insamlade materialet endast skulle användas för denna studie och ingenting annat. Förtydliganden om att respondenterna själva fick bestämma över sin medverkan och att deltagandet är frivilligt gjordes. Samtliga respondenter var även medvetna om deras rätt till att avbryta sitt deltagande eller att inte svara på frågor om de kände sig obekväma samt att en aidentifiering av samtliga intervjupersoner i studien skulle ske. I studien har rikligen citat från respondenterna använts för att förankra studiens teman i deltagarnas upplevda verklighet. Enligt Van Nes, Abma, Jonsson & Deeg (2010) är detta dock inte helt oproblematiskt då respondenterna skulle kunna uppleva att de är orättvist representerade när de ser sitt talade ord i skriftlig form. Det har dock eftersträvat ett sanningsenligt framförande av alla respondenters åsikter och formuleringar.

Intervjuguide

Som vägledning för intervjuerna formulerades frågeställningar i en så kallad intervjuguide (bilaga 1). Frågorna ställdes utan inbördes ordning och utrymme lämnades till följdfrågor och respondenternas val av inriktning. Intervjuguiden användes också för att minska risken för ledande frågor, något som skulle ha sänkt reliabiliteten i studien (Kvale & Brinkmann, 2009). Medvetet valdes att inte inleda intervjuerna med bakgrundsfrågorna då detta skulle kunna försvåra våra bemödanden att få den samtalsliknande intervjuformen som eftersträvades (Bryman, 2011). I utformandet av intervjuguiden stämde frågorna av med vår informant som har god kännedom om målgruppen om det eventuellt fanns känsliga frågor som inte bör inkluderas i studien. Exempelvis framkom att frågor rörande migrationen till Sverige och bakgrundsfrågor om tiden i hemlandet kunde bli för känsliga ämnen att diskutera. Informanten ställde sig även frågande till om sanningsenliga svar skulle ges då det kan finnas en rädsla för att information skulle läcka ut till myndigheter såsom migrationsverket och därmed riskera uppehållstillstånd eller bidrag som man är beroende av. Vikten av att respondenterna verkligen förstår att de får vara fullständigt anonyma genom hela studien gjorde sig på så sätt påmind. Efter inspel från informanten diskuterades även frågorna med vår handledare som gav användbara råd. En pilotintervju utfördes för att se hur relevanta frågorna var som ställdes till målgruppen. Utifrån denna intervju omformulerades sedan frågorna och språket anpassades efter respondentens upplevda språknivå i pilotintervjun. Ändringarna gjordes för att kommande intervjutillfällen skulle bli mer lättförståeliga och avslappnade för intervjupersonerna (Bryman, 2011).

Datinsamling och bearbetning

Det empiriska materialet som ligger till grund för denna explorativa studie är inhämtad från åtta individuella semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna utfördes "ansikte mot ansikte" och tog mellan 30-70 minuter vardera. Intervjuerna utfördes på en plats som respondenterna själva hade utsett. En oberoende tolk med stor kännedom om somalisk och svensk kultur närvarade under fyra intervjuer efter önskemål från dessa respondenter. Tolken var dock bara aktiv vid två av dessa intervjutillfällen då behovet att förtydliga frågor och svar uppstod. Skillnader i språk och kultur kan spela en stor roll i forskning eftersom frågor och koncept förstås och tolkas olika av olika människor. Detta kan få konsekvenser för reliabiliteten i studien. Vid översättning mellan två språk finns en viss

risk att tolkens egna tydningar av respondentens svar framkommer. Användandet av tolk kan därför ha sänkt validiteten genom att ha påverkat det kommunicerade budskapet i intervjuerna och därmed riskerat att viss information och viktiga detaljer för studien har gått till spillo (Van Nes, Abma, Jonsson, & Deeg, 2010; Kvale & Brinkmann, 2009). Detta har övervägts vid bearbetningen av data där tolken varit delaktig.

För att minimera risken för misstolkningar och för att inte gå miste om uttalade budskap deltog båda författarna vid intervjuerna. Den ena författaren hade huvudansvaret att föra minnesanteckningar, den andra att leda samtalet. Efter godkännande från respondenterna spelades samtliga intervjuer in för att dokumentera alla data. Detta för att underlätta transkriberingen av det insamlade materialet till analyserbara tester. Dessa åtgärder användes för att höja validiteten i studien (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014; Kvale & Brinkmann, 2009).

Utifrån de stora informationsmängder som insamlades av den kvalitativa data i undersökningen resulterade i, valdes att koda och analysera informationen på ett tematiskt angreppssätt (Bryman, 2011). Datadriven kodning användes då transkriberingarna först noggrant gick igenom för att låta idéer och kategorier växa fram och ta form utifrån materialet (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014; Kvale & Brinkmann, 2009). I den första kodningsomgången fick kategorierna grova karaktärsdrag men ju mer texterna genomarbetas desto mer specifika och detaljerade blev koderna. Överflödigt intervju-material skalades bort för att ytterligare kunna tydliggöra studiens syfte (Kvale & Brinkmann, 2009). Vissa mönster kunde utrönas och på så sätt fastställdes särskilda huvudsakliga teman som var relevanta för studien. De teman som framkom var; Självtändighet och Självbestämmande, Arbetsfördelningen i hemmet och Kvinnornas förändrade förväntningar. Därefter sammanställdes materialet i uppsatsens resultat. Citat från respondenterna har vid vissa situationer omarbetats för att bli ännu mer begripliga för sammanhanget (Kvale & Brinkmann, 2009). Det har tagits i beaktning att omformuleringar eller citat tagna ur ett sammanhang på olika sätt kan påverka analysen av uppsatsens resultat. Ett medvetet val har gjorts för att försöka behålla respondenternas uttrycksätt och språknivå i transkriberingarna för att stärka validiteten. Omskrivningar har dock i vissa fall varit nödvändiga för att undvika missförstånd vid de tillfällen då språket har varit en alldeles för stor begränsning. Utifrån studiens resultat har temana sedan analyserats vidare för att besvara studiens frågeställningar (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014).

5. Resultat

I följande kapitel presenteras resultatet från studiens intervjuer med de somaliskfödda kvinnorna. Resultatet kommer att belysas i de teman som framträtt utifrån undersökningen, nämligen: Självtändighet och Självbestämmande, Arbetsfördelningen i hemmet och Kvinnornas förändrade förväntningar.

Syn på självständighet och självbestämmande

Ett tydligt fokus på självständighet och vikten av självbestämmande har kunnat urskiljas i samtliga intervjuer. En viss skillnad kan uppfattas mellan de förvärvsarbetande och de icke förvärvsarbetande somaliskfödda kvinnorna.

Icke förvärvsarbetande

De respondenter som aldrig hade förvärvsarbetat i Sverige gav alla uttryck för en stark vilja och motivation till att arbeta. På frågan om vad ett arbete skulle betyda för dem

uttryckte samtliga intervjupersoner en önskan om självständighet och att inte behöva vara beroende av statliga bidrag. De beskrev även frustrationen över att vilja arbeta och vara ekonomiskt oberoende men att rigida förhållanden på den svenska arbetsmarknaden begränsar dem; en tydlig diskrepans i deras egna förväntningar på sig själva och deras möjligheter. Att inte kunna leva upp till dessa förväntningar skapar en inombordslig rollkonflikt. Nedan exemplifieras detta.

Hadija, som har en tolvårig utbildning och ansevärd arbetslivserfarenhet från Somalia men som utan framgång aktivt sökt jobb under sina sju år i Sverige säger:

Ett arbete hade betytt jättejättejätte mycket för mig. Och just nu känner jag att jag är bunden till andra personer. Mitt liv handlar om att jag tigger. Till exempel, den 26:e skulle jag betala hyran men så har socialen inte fått in alla lappar eller något annat är fel[...] Jag vill lämna det här livet nu. Jag vill inte behöva redovisa för minsta lilla köp. Det känns som ett fängelse. Och hela tiden måste alla papper kompletteras. Det känns som om jag tigger och jag vill inte ha det livet.

Nadia tar på ett liknande sätt upp komplikationer, såsom försenade utbetalningar, som förekommer när man befinner sig i beroendeställning till socialen:

Ibland är det svårt. Dom ska säga en dag jag har inga pengar. Ibland de skickar försent till mig. Jag har ett barn jag tänker mycket. Jag tänker; 'Oj Nadia, om du jobbar du klarar dig själv bättre'.

Mushta, som var hemmafru i Somalia, ändrade sin inställning till att arbeta utanför hemmet när hon migrerade till Sverige. I det nya värdlandet upplevde hon att det fanns möjligheter hon tidigare inte kunnat ta del av i Somalia. De nya möjligheterna berodde bland annat på att de oroligheter som existerade i Somalia begränsat hennes rörelsefrihet till hemmet. I Sverige har däremot hennes möjligheter att röra sig fritt ökat. Nu hade även hennes barn blivit äldre och klarade sig i större utsträckning själva. En annan möjlighet som kom i och med migrationen var rollförändringen; i Sverige förväntades även hon som kvinna att arbeta, inte bara mannen. Nu lär hon sig svenska och söker aktivt jobb i Sverige. Drivkraften tycks vara just oberoendet av staten och andra:

Om jag fick ett jobb jag skulle klara mig själv, kunna vara självständig. Det är bra att jobba för sina egna pengar.

Bahdja, som tillsammans med sin man ägde och drev en frisörsalong och restaurang under många år i Somalia, har nu bott i Sverige i sju år men har fortfarande inte etablerat sig i arbetslivet, trots åtskilliga försök. Hennes villighet att arbeta i Sverige genomsyrar hela samtalet och att flytta till annan ort för att på så sätt enklare få ett arbete ser hon inte som ett hinder:

Jag är inte nöjd med ett jobb, jag vill ha tre-fyra jobb[...] Jag hade sett vad jag kan göra och tjäna pengar själv så att jag inte får nått från kommunen. Jag vill klara mig själv, vara självständig, klara hyran.

Under två av intervjuerna med de arbetslösa somaliskfödda kvinnorna använder respondenterna uttrycken "jag känner mig handikappad/förlamad" i sin beskrivning av

verkligheten som bidragsberoende. Att behöva be om, och särskilt från staten, är inget som tidigare varit aktuellt för dem, det ingår inte i deras inlärd rollförväntningar.

Förvärvsarbetande

De förvärvsarbetande somaliskfödda kvinnorna som deltog i undersökningen talade även de mycket om just frihet, integritet och självbestämmande men med ett tydligare fokus på relationen till maken. I svaren går det att urskilja att en rollförändring och rollförhandling har skett för kvinnorna när de kom till Sverige. Det svenska samhällets förväntningar på att kvinnorna ska arbeta avspeglar sig i vissa fall på deras tankar kring arbete och som oberoende av mannens inkomst.

Hanna, som har bott åtta år i Sverige och arbetar kvällsskift som undersköterska på ett äldreboende, uppfattade att somalier i hemlandet och i Sverige ibland ifrågasatte hennes inställning till arbete. I Somalia, där hon drev en egen butik, fick hon höra att: *"Varför du jobbar? Din man har bra ekonomi!"*. Och ibland har andra somaliskfödda kvinnor i Sverige frågat henne:

'Hanna, varför springer du runt hela natten? Du kan få pengar ändå! [...] Varför jobbar du? Du kan va hemma med barnen.' En del säger att det är bra att du anpassar dig till samhället. Så det är olika personer som säger olika [...] Men det finns inga svenskar som säger 'Varför du jobbar?'

Hannas svar på denna skepsis från andra landsmän handlade om just vikten av självständighet; att inte behöva vänta på pengar från socialen och att:

Du behöver inte fråga din man om det är något du behöver. Man känner att man har ett mindre värde då.

Iqbal har en gedigen utbildning från Somalia, där både hon och hennes man haft hög social status på grund av sina arbeten. Migrationen till Sverige var på många sätt smärtsam och kantades av år av separation från familjemedlemmar, depression och integrationssvårigheter. Iqbal är ett typexempel av family stage migration. Hon var den första i familjen som anlände till Sverige och under åren i väntan på sin man och barn omförhandlades hennes rollförväntningar. Hon tvingades anpassa sig och på olika sätt för att lära sig att klara sig själv i det nya värdlandet. Iqbal är nu mycket aktiv i samhället, hon undervisar och arbetar som tolk. Hon menar på att här i Sverige har de somaliska männen inte lika mycket att säga till om. Att arbeta är "obligatoriskt", som hon uttrycker det, både för män och kvinnor vilket också det är en förändring från Somalia.

Han kan inte säga någonting. Han kan inte säga till kvinnan 'Du måste stanna hemma!' Han kan bara stå och titta.

Iqbal belyser även vikten av att arbeta för de somaliskfödda kvinnorna så att de slipper fråga sina män om pengar:

Ekonomi kan vara jobbigt men om båda jobbar har man två bankkort och betalar tillsammans. Men har du ingenting- du blir dum [...] Jag måste fråga min man [...] Kan du ge mig tvåhundra?

Zamzam har en bakgrund som hemmafru i Somalia. Då strider och oroligheter bröt ut i hemlandet flydde hon, hennes man och barn till Etiopien. Åren i flyktinglägret var svåra och familjen var helt beroende av remittenser från släktingar i Amerika. Efter att ha tagit sig till Sverige, skaffat utbildningar och arbete karakteriseras numera nätverksrelation av ombytta roller. Nu kan istället Zamzam och hennes man hjälpa släktingar i hemlandet och i diasporan. Zamzam har haft flera arbeten sedan hon bosatte sig i Sverige men för några år sedan kände hon att hon ville starta ett eget företag. Hennes man satte sig emot planerna:

Du jobbar, jag jobbar. Vi behöver inte skrädderiet. Det är stress[...]Om vi har ett skrädderi måste det alltid vara öppen.

Zamzam gick emot sin mans vilja och öppnade skrädderiet ändå. Ett beslut hon idag är stolt över att hon fattade. Hennes man arbetar som taxichaufför och hjälper till i skrädderiet de dagar han är ledig.

Den fjärde respondenten som arbetar är Maryam. Hon har tidigare varit verksam som tolk och lärare i Sverige men är nu utbildad kock och anställd som restaurangbiträde. När Maryam kom till Sverige var hon frånskild och ensamstående mamma men har på senare år gift om sig. På frågan vad ett jobb betyder för henne tar hon omedelbart upp betydelsen av självständighet:

Ett jobb för mig betyder att man är självständig på nått sätt, att man har lyckats lite i livet[...]Jag behöver inte någon som ska försörja mig. Det är jättebra! Jag hjälpte två av mina barn att ta körkortet.

Maryam fortsätter att prata om vikten av att lära sig god svenska för att kunna klara sig själv och inte vara beroende av någon annan:

Jag pratar alltid med andra somaliskfödda kvinnor att de måste läsa och bli duktiga på svenska så att de kan klara sig[...]Det är en nyckel. Om jag inte kan svenska jag kan inte öppna alla dörrar. Jag kan inte skapa vänner. Jag kan inte gå till läkaren. Det blir att jag måste boka en tolk hela tiden. Nej, jag måste lära mig svenska för att klara mig själv.

Under intervjutillfället nämner Maryam upprepade gånger hur hon har valt att se möjligheterna med att bo och leva i Sverige. I Somalia var hon hemmafru och beroende av sin man och andra familjemedlemmar. I Sverige fann hon en obrukad frihet i de alternativ och rättigheter till vidare studier och praktik som hon blev erbjuden som nyanländ vilket hon omfamnade utan reservation.

Roller och arbetsfördelning i hemmet

I detta kapitel skildras hushållens arbetsfördelning i respondenternas hem. Respondenternas svar och val av formuleringar skiljer sig ifrån beroende på om de har förvärvsarbete eller inte.

Icke förvärvsarbetande

För de icke lönearbetande somaliska kvinnorna i undersökningen hade migrationen till Sverige inte lett till större förändringar i hushållens rollförväntningar på familjerollerna i förhållande till hushållssysslor. För en utav respondenterna kunde detta härledas till naturliga förklaringar såsom frånvaro av mannen i Sverige.

Nadias man, som befinner sig i ett flyktingläger i ett grannland till Somalia, väntar fortfarande på att få återförenas med sin familj om uppehållstillstånd beviljas. Hennes son är i förskoleåldern. I hemlandet var hon hemma tillsammans med sin mamma och hjälpte till med matlagning och att ta hand om de yngre syskonen. Nadia beskriver sina vardagssysslor i Sverige som mycket liknande de i Somalia:

Efter mina lektioner jag går tillbaka hemma. Jag laga mat, jag hämtar barn halv två. Efter komma hemma tillsammans jag och mitt barn, vi äter. Han tycker om leka med mig. Tillsammans titta på tv. Han tycker om Bolibompa.

Mushta, som skiljde sig från sin man en kort tid efter hon kom till Sverige, har fem barn i tonårsåldern. Med fyra döttrar och en son talar hon ändå om hur hon är den som oftast städar och lagar mat i hemmet:

Men vi alla hjälper varandra, ja barnen hjälper. Jag har fyra flickor, alla städar.

Initialt nämns inte hennes 15-åriga son som tidigare kommit upp i samtalet, så på följdfrågan vad han brukar hjälpa till med svarar hon: "Pojken, bara fotboll".

Hadija har tre söner i övre tonåren varav två bor hemma. Mannen nämns inte alls då samtalet rör hushållet, familjeroller eller arbetsfördelning. Hadija beskriver sin vardag som rutinemässig och då hon är ledig från arbetsförmedlingens programinsatser eller är ute och söker jobb tar de vardagliga sysslorna i hemmet över. Hadija beskriver hur hennes söner hjälper henne i hushållet, men lägger sen till att det är avsaknaden av en dotter som är anledningen till att sönerns hjälpinsatser:

När pojkarna kommer tillbaka från skolan så hjälper de mig. Jag har ingen flicka, de måste hjälpa mig.

Den fjärde respondenten som inte har ett förvärvsarbete, Bahdja, bor tillsammans med sina två döttrar och pensionerade man. Även i detta hushåll verkar respondenten i fråga stå för de flesta arbetsuppgifter. Bahdja förklarar att hennes döttrar både studerar på gymnasiet och arbetar extra på kvällar och helger. Tiden för extra uppgifter i hemmet för dem räcker inte till. Hennes femton år äldre man hjälper ibland till med inhandling av matvaror.

Sammantaget går det att säga om de traditionella könsrollerna, att kvinnans ansvar över hushållet, lever kvar i dessa familjer.

Förvärvsarbetande

Bland tre av de arbetande somaliskfödda kvinnorna däremot finns en tydligare förändring i rollerna angående ansvaret för hushållsarbetet. Hannas man jobbar nattskift på en fabrik. På frågan om vem som gör vad i hemmet svarar hon:

Min man och min stora son de tvättar kläder en gång i veckan. Men det är jag som lagar mat. Mina söner hjälper att städa. Min man han passar vår dotter. Hon är bara fyra år, du vet. Han hämtar henne från dagis och passar henne hemma. Jag jobbar ofta på kvällen så ibland han måste laga mat. Han är ledig på dagen.

Hanna var den som anlände först till Sverige av familjemedlemmarna och hon beskriver de första tre åren i Sverige som en tillvaro kantad av oro, depression och ensamhet. Efter att Hanna kunnat återförenas med sin man och sina två söner fick hon snart sitt tredje barn. SFI-studier pausades på grund av föräldraledighet och det kom att ta flera år av språkstudier, praktik och vidareutbildning innan Hanna blev erbjuden sitt första arbete i Sverige, ett vikariat på ett äldreboende. På frågan om vad som förändrades i familjen efter att hon fick jobb förklarar Hanna:

Min man han brukade göra ingenting innan men han måste jobba nu. Ibland jag ringer honom och säger 'Jag kommer senare eller jag jobbar idag extra'. Han måste laga mat. Förra veckan han lagade pasta och det var jättegott. Men han säger 'Jag kan ingenting, jag kan inte laga mat'. Men han gjorde det ändå. Så han brukade ingenting göra hemma innan. Men han är mycket bättre[...]Vi kan säga att han är snällare än somaliska män. De somaliska männen vill inte sitta hemma, du vet men man måste jobba tillsammans annars det funkar inte här i Sverige. När jag bodde i Somalia behövde jag ingen hjälp från min man. Jag fick hjälp från släktingar. Fyra-fem personer var hemma och min man jobbade.

Zamzams man och äldsta dotter var de familjemedlemmar som kom först till Sverige efter åren i flyktingläger i Etiopien. När väl Zamzam och hennes övriga barn anlände upplevde Zamzam omställningen som väldigt omtumlande. Zamzam beskriver sin upplevelse av family stage migration så här:

Min man först kom hit, vi kom efter. När jag kom hit - i tre fyra dagar jag kunde inte göra någonting. Jag bara tittade och kollade hur allting såg ut och min man fick laga mat och handla. Till och med nu han handlar och tar hand om oss. Han visade oss allt. Vi åkte till affären och vi åkte buss tillsammans och han hjälpte oss alla mycket. Han tvättade kläder och visade oss tvättmaskinen.

Med ett eget skrädderi som är öppet sex dagar i veckan och fem barn boendes hemma är arbetsuppgifterna många och arbetstimmarna långa:

Min man är mycket mycket duktig. Han hjälper mig mycket. Mina barn, när de kommer hem från skolan, han hjälper dem med läxor mycket och åker tillsammans med dem till deras fritidsaktiviteter.

Zamzam pratar om sin man som att han växte upp i en bra familj, har en god utbildning och hade sunda manliga förebilder: ”Vissa hjälper sina fruar, vissa inte. Det är olika, alla människor är inte samma.”

Zamzam menar även att hennes mans aktiva närvaro i barnens liv kommer att hjälpa dem vidare i livet och leda till att de fortsätter att studera på universitet och skaffar bra yrken i framtiden. Zamzam berättar även att de äldre döttrarna är mycket duktiga och hjälper till mycket i hemmet och lagar mat.

Med fyra hemmavarande barn blir familjelivet många gånger intensivt och hushållssysslorna många. När Maryam anlände till Sverige bestämde hon sig för att visa sina barn vilka möjligheter och friheter de nu hade i sitt nya hemland. Maryam påpekar

upprepade gånger under intervjun att det viktigaste är att hon är en god förebild för sina barn och att de studerar vidare, allt annat blir sekundärt. När samtalet leds in på hushållsarbete och vem som gör vad i hemmet svarar hon:

Jag säger till mina barn det är viktigast att de studerar och det betyder inte att de ska sitta med mobil eller dator. Jag säger jag vill inte kontrollera[...] De är självständiga också och jag kan inte vakta dem. Så jag lagar mat. Men på helgerna tvättar de deras kläder och städar deras rum och hjälper i köket. Jag säger 'det är lördag du kan hjälpa lite'. Jag vill att de ska klara sig själva. Man kan hjälpas åt. Jag vill de ska lyckas i livet. Jag är inte rädd. De kan laga mat och baka bättre än mig.

Maryam talar även om en förståelse som barnen upplever över att deras mamma har ett arbete. Hon berättar att de gånger då hon kommer hem från jobbet och är trött uppmuntras hon av sina söner och döttrar att vila. Hon berättar att de säger till henne:

Mamma vi är stolta. Mamma du är trött nu vi ska jobba istället. Du måste vara hemma. Sedan vi kom till Sverige du har inte vilat du har inte varit hemma.

Under hela samtalet och på direkta frågor om arbetsfördelning och roller i hemmet nämner dock Maryam sin man försvinnande lite.

I Iqbal's familj lever de traditionella könsrollerna dock kvar. Mannen, som hade ett högstatusyrke i Somalia, utbildar sig i dagsläget till undersköterska. Iqbal förklarar hur det i typiska somaliska familjer är kvinnan som gör 85 procent av arbetet hemma och mannen står för 15 procent och hon fortsätter:

Hon har ansvar hemma. Han sover och hon jobbar och lagar mat. Min man han lagar aldrig mat. Han vet vart tvättmaskinen ligger men han tvättar inte. Han tittar på mig 'vem ska tvätta?' Jag säger till honom: 'Du måste tvätta själv, jag är trött' 'Va? okej det spelar ingen roll'.

Iqbal har flera döttrar och en son som är hemmaboende, men när hon pratar om hur hon och barnen tillsammans hjälps åt med hushållssysslorna nämns bara flickorna:

Förra veckan en flicka hon städar och den veckan nej hon städar inte.[...] Andra hon tvättar kläder förra veckan och nu hon städar hemma. Men ibland när de är borta jag göra bara jag.

Iqbal påpekar att nu jämfört med när hennes barn först kom hit för fem år sedan hjälper de henne mera i hemmet. Dock menar hon att när barnen är borta eller upptagna får hon ta hela ansvaret för hemmet.

Denna kategori av respondenter betonar mannens aktiva hjälp i hemmet i mycket högre grad än den tidigare kategorin. I tre av familjerna är det tydligt att livet i den nya samhällsstrukturen har lett till rollförändringar inom familjen men också att rollern behövt förhandlas om under migrationen, som exempelvis i Zamzams familj.

Förändrade förväntningar

Respondenterna upplever förändrade förväntningar på deras roller. Flera av dem var tidigare hemmafruar och antingen jobbar de nu eller söker aktivt jobb. Nedan följer exempel på hur respondenterna skildrar sina drivkrafter som går att koppla samman med deras förändrade förväntningar på sig själva.

Icke förvärvsarbetare

Nadia, som var hemmafru i Somalia, berättade att hon där aldrig hade haft en tanke på att arbeta utanför hemmet då hennes upplevelse var att kvinnor inte jobbar, bara männen. Detta förändrades dock då migrationsmöjligheter öppnades upp och Nadia kunde ta sig till Sverige. Nadia sökte sig utomlands, till en ny samhällsstruktur, just på grund av möjligheten till att arbeta. Längtan efter ett arbete grundar sig i att hon vill hjälpa sina föräldrar ekonomiskt i Somalia. Mushta var också hemmafru i Somalia utan en direkt tanke på att arbeta utanför hemmet. Sedan hon kom till Sverige har hon ändrat inställning och vill gärna arbeta. Även hon vill göra sina föräldrar stolta och kunna hjälpa dem ekonomiskt.

Både Hadija och Bahdja brukade arbeta i Somalia och de upplever en stark frustration över svårigheten att skaffa arbete här i Sverige. De menar att diskriminering och besvärliga regelsystem är hinder som de ofta stöter på. Bahdja betonar att i Somalia arbetar alla, både män och kvinnor. Hadija är trött på att vara beroende av staten, något hon aldrig var i Somalia, och vill ha ett jobb för att få sin självständighet men också för att motbevisa den fördom som säger att somalier i Sverige bara sitter hemma.

Förvärvsarbetare

Maryam var hemmafru i Somalia men sen hon kom till Sverige har hon fokuserat på målet att få arbete och kunna försörja sig själv och sina barn. Återkommande nämner hon möjligheterna som finns i Sverige jämfört med Somalia och vikten av att ta till vara på dem. Hon är idag stolt över att vara självförsörjande men berättar att det var svårt att nå det målet. Maryam berättar om hur hon har kämpat hårt men trots svårigheter har hon valt att se möjligheterna istället för hindren. En av hennes drivkrafter till att ta vara på alla möjligheter som finns är att hon vill vara en god förebild åt sina barn. Ett exempel som kommer upp är hur viktig tiden är i Sverige och hur hon ofta kom försent under de första månaderna i Sverige men sen insåg att hon måste lära sig tidshållning för att visa sina barn:

Ja, jag bestämde att nu måste jag vara en bra mamma och visa för mina barn. Man ska inte komma försent. Man ska komma i tid alltid. Om barnen ser `mamma sover` `mamma skolka` det är nått jag tänkt själv och barnen tittar på det. `Nu måste jag vara bättre`. Nu måste jag. Jag är inte i Somalia jag är i Sverige.

Maryam har alltid varit målmedveten och fortsätter att sträva efter nya mål:

Jag vill nå mitt mål, jag ska göra allt för att nå dit. Jag kan inte bara krypa. Jag vill springa också.

I Sverige skedde en rollförändring för henne; som mamma kunde hon inte längre enbart arbeta hemma utan istället krävdes det att hon arbetade även utanför hemmet. I och med att Maryam fick jobb känner hon att hon lyckats, att hon tar ansvar för sig själv och framförallt för sina barn.

Iqbal mådde dåligt i början av sin tid i Sverige, hon låg hemma och ville inte gå till SFI eller förstå svensk kultur. I Somalia hade hon haft ett bra jobb och en god ekonomi men här i Sverige hade hon ingenting. Hennes sociala position hade på bara något år drastiskt förändras och hon var inte bekväm i sin nya roll där hon var beroende av den svenska staten. Rollkonflikten som uppstod inom henne ledde till depression och avsaknad av initiativförmåga. I nästan ett år gjorde hon ingenting. När hon insåg att hon inte skulle må bättre av att vara passiv bestämde hon sig för att ändra sitt beteende, hon gjorde en intern rollförhandling om vem hon ville vara. När Iqbal sedan började SFI insåg hon snart att hon lärt sig mer än andra kvinnor. Insikten gjorde henne stolt och snart började hon tolka åt andra somaliskfödda kvinnor. Hon fick tolkningsuppdrag som gav betalt och hon berättar om hur viktigt det är att inte bara sitta hemma. Hon menar att om man inte jobbar så är man inte någon, men att:

Om jag klarar själv och om jag jobbar jag förstår vem jag är. Och jag är stark.

Iqbal pratar också om hur hon var den första i sin familj att komma till Sverige och att när hennes barn kom tre år senare var de mycket imponerade över hur hon lärt sig ett nytt språk. De var stolta över vad hon lärt sig och att hon jobbade. Efter några år kunde barnen bättre svenska än sin mamma och erbjöd att hjälpa henne med språket, något Iqbal vägrade. Hennes roll var att vara mamma och att ta ansvar för sin familj, hon var inte beredd att ge upp den funktionen och det ansvaret. För Iqbal har det varit viktigt att behålla rollförväntningen att ta ansvar över sin familj, att hon är mamman och det är hennes jobb att hjälpa barnen.

Hanna påpekar hur svårt det var att komma in i samhället i Sverige. Hon förstod inte kulturen och upplevde både utanförskap och diskriminering. Hanna lärde sig som barn att man ska arbeta och göra rätt för sig, därför var de åren hon inte arbetade i Sverige extra svåra. Hanna menar att om man inte arbetar så sitter man bara och väntar på socialbidrag och känner sig värdelös. Hannas förväntningar på sig själv i kontrast till hennes situation skapade en rollkonflikt. Hanna löste konflikten genom att ändra sin situation, hon studerade hårt och fick tillslut sitt efterlängtrade jobb. Efter att hon fick arbete känner hon sig mer tillfreds i sin roll:

Jag ser två olika personer, en när jag kom hit och en nu. Det var en tuff situation men det blir bättre och bättre.

Zamzam var tidigare hemmafru men arbetar nu hårt med sitt egna företag. Hon menar att arbete skapar livskvalitet. Idag har hon ett ekonomiskt ansvar för sin familj i Sverige men också för de som är kvar i Somalia. En stor förändring jämfört med tiden under migrationen då de var beroende av pengar från hennes mans familj. Hon berättar om osäkerheten av att vara beroende av att få pengar skickade till sig och hur glad hon är över att idag kunna försäkra en god ekonomi åt sina barn.

6. Analys

I detta kapitel sammanfattas och analyseras studiens resultat. En jämförelse med tidigare forskning görs och resultatet knyts även an till de teoretiska begreppen. Kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning.

Teoretisk analys

I kapitlet om självständighet och självbestämmande skildras kvinnornas upplevelser av att känna sig beroende av staten och/eller sin man. Beroendepositionen till en statlig institution är en ny upplevelse för kvinnorna och deras familjer. I Somalia har de antingen varit självförsörjande eller fått ekonomiska bidrag från släktingar i diasporan eller andra klanmedlemmar. Inom klanen diskuteras gemensamt var de ekonomiska behoven finns och skyddsnetet som erbjuds är relativt flexibelt. Det statliga understödet i Sverige är av motsatt karaktär: flexibiliteten är låg och det ställs högre krav på att redovisa pengarnas användningsområde. Det finns alltså en vana av interdependens sedan tiden i hemlandet men den nya positionen som beroende av staten, i ett system de inte kan påverka, genererar dock till känslor av begränsning. I intervjuerna är det de icke förvärvsarbetande kvinnorna som jämför denna nya "bundenhet" med att vara handikappad. Att få ekonomisk hjälp av släktingar anses däremot vara något helt naturligt.

Kvinnorna som arbetar belyser däremot främst vikten av att ha en egen inkomst för att vara oberoende av mannen. Varför det enbart är de arbetande kvinnorna som lyfter den aspekten kan bero på att de i större utsträckning, i och med deltagandet i det svenska arbetslivet, exponerats för värderingar som jämställdhet och självständighet. De icke arbetande kvinnorna nämner överlag ytterst sällan sina makar, även på direkta frågor rörande hemmet, ansvarsområden eller familjen. En förklaring till utelämnandet av maken skulle kunna vara att de traditionella rollerna är så förgivettagna att de naturligt inte nämns i samband med hushållssysslorna. Det är även möjligt att de arbetslösa kvinnorna inte förstår vilken inverkan ett förvärvsarbete skulle ha på deras familjeroller och vilka nya förväntningar som då skulle behöva ställas på ansvarsfördelningen i hemmet. En annan potentiell förklaring är att kvinnorna kan uppleva frågorna kring hemförhållandena som privata och inte vilja delge dem i ett intervjusammanhang.

Resultatet speglar hur externa rollförhandlingar, av det slag som Tornes och Kramer (2015) nämner, har krävts mellan de intervjuade kvinnornas familj i Sverige och deras transnationella klannätverk. I resultatet framkommer att förvärvsarbete ger kvinnan och hennes familj i Sverige möjlighet att hjälpa klanen i hemlandet ekonomiskt. Att detta är viktigt för kvinnorna förklaras av Abdi (2015) som beskriver att klanen förväntar sig stora remittenser från de som migrerat till Sverige, vilket dock kan vara svårt för kvinnan och hennes familj att leva upp till. Bilden av Sverige som ett rikt land kolliderar med den migrerade familjens ofta små ekonomiska medel. Kvinnorna utan lönearbete kan uppleva förväntningarna som särskilt betungande då svenska normsamhällets förväntningar är vitt skilda från de som klanen har på dem. I Sverige anses familjen som låginkomsttagare eller bidragsberoende och förväntningarna är då inte att pengar ska skickas för att försörja andra släktingar. Det råder alltså en stark diskrepans mellan de olika förväntningarna som ställs på kvinnan och hennes familj. Denna rollkonflikt späder på frustrationen över att inte få ett arbete. För att komma ur den uppstådda rollkonflikten finns inte så många reella alternativ. De handlingar Van de Vliert (1981) tar upp: att själv välja mellan eller kompromissa med de krav som ställs, eller att undvika situationen, är inte ett alternativ för kvinnorna. Istället kan de minska rollkonflikten genom de metoder Hall (1972) tar upp i sin studie: att förändra de andras, i detta fall klanens, förväntningar på dem eller att anpassa det egna beteendet. Att förändra klanens förväntningar innebär just externa rollförhandlingar, då kan kvinnan ge en mer nyanserad bild av deras liv som inte sällan innebär ekonomisk utsatthet i ett rikt västerländskt land. Denna metod kan dock upplevas som svår då klanmedlemmarna i Somalia är i än större behov av ekonomiskt stöd. Då återstår bara att anpassa det egna

beteendet för att leva upp till förväntningarna, vilket i detta fall betyder att skaffa ett jobb. De arbetslösa kvinnorna i studien visar en stor motivation till att skaffa ett arbete och söker därför dagligen efter praktik- eller arbetsmöjligheter. De förvärvsarbetande kvinnorna i studien upplevs inte känna av denna rollkonflikt på samma sätt, vilket kan förklaras genom den stolthet de känner över att kunna både försörja familjen i Sverige och även skicka remittenser till släktingar i Somalia och diasporan.

Det bör noteras att alla kvinnorna i studien upplever förändrade förväntningarna på dem angående förvärvsarbete. Turner (1900) definierar rollförändring som den process då samhällets gemensamma förväntningar på rollen ändras. I detta fall handlar det dock inte om en långsam process samhället genomgått utan om förändringarna som har skett plötsligt efter att kvinnorna flyttat från en uppsättning förväntningar till en annan. Omställningen blir mer chockartad för studiens kvinnor än den som Turner exemplifierade med den västerländska kvinnorollen. För samtliga respondenter har en förståelse infunnit sig sedan migrationen till Sverige, här förväntas både män och kvinnor arbeta. En kvinna säger i intervjun att förvärvsarbeta till och med är "obligatoriskt". Trots detta har inte de traditionella förväntningarna angående vem som bär huvudansvaret för hushållet ändrats i samma utsträckning. Enligt Turners teori (1990) beror det på att hemmets rollförväntningar är de som är svårast att förändra. En förändring kan dock utronas i de familjer där kvinnorna arbetar. Där har männen och/eller sönerna börjat ta ett större ansvar än i de familjer där kvinnan är arbetslös. I resultatet framgår det att anledningen är att det i Sverige inte går att ansvara för hela hushållet och samtidigt inneha ett heltidsarbete. I Somalia var detta genomförbart på grund av att andra kvinnliga släktingar kunde hjälpa till. När detta nätverk av kvinnor inte existerar måste mannen i större utsträckning bidra till det praktiska arbetet i hemmet. Anledningen till att rollförväntningen på kvinnan som försörjare förändrats är att hennes roll som hemmafru inte längre är det mest förmånliga för familjen. Behovet av två inkomster väger tyngre än behovet av att vara hemma med barnen. Det sociala skydds nätet i Sverige erbjuder även möjligheten att andra vuxna tar hand om barnen. En rollförändring de somaliskfödda kvinnorna har upplevt sedan migrationen i Sverige går på så sätt att jämföra med den rollförändring den västerländska kvinnorollen genomgått sedan industrialiseringen.

Som tidigare understrukits innebär flytten till ett västerländskt land att de somaliska kvinnorna får en större kännedom om sina rättigheter. Här erbjuds kvinnan samma möjligheter som mannen, som att exempelvis vara aktiv ute i samhället och förvärvsarbeta (Carlsson & Mohamed, 2013; Johnsdotter, 2007). Resultatet visar att respondenterna upplever att detta stärker deras självkänsla. I samtliga intervjuer lyfts på olika sätt de nya upplevda valfri- och rättigheterna. En stark drivkraft och motivation till att söka och skaffa arbete har infunnit sig hos de arbetslösa kvinnorna sedan de kom till Sverige. Många av dem har kämpat i flera år för att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden. Att skaffa ett arbete tycks vara av högsta prioritet och något som de ständigt påminns om i vardagen. Flera utav kvinnorna lyfter problematiken och upplevelsen av hinder och diskriminering på arbetsmarknaden. Detta försvårar deras livssituation på olika sätt och förväntningar både från samhället och som de har på sig själva är svåra att leva upp till. Att inte arbeta innebär för vissa att "känna sig förlamad" och därmed inte kunna utveckla sin fulla potential. De arbetslösa kvinnorna är dock inte angelägna om att ta sig ur denna rollkonflikt genom att just kompromissa med normen eller dra sig undan situationen. De ger inte upp hoppet om ett arbete utan strävar ständigt efter en förändring av den egna livssituationen.

Den somaliska kvinnan erhåller nu en ännu större frihet, då välfärdssamhällets skyddsnät ger henne ett ekonomiskt oberoende från mannen och då hon får kunskap om sina rättigheter och erbjuds samma tillgång på information om det nya värdlandets samhällsliv som männen. Detta innebär en ny familjedynamik och en empowerment av kvinnan som får mer bestämmanderätt.

Sammanfattande slutsats och diskussion

Syftet med studien var att skapa en förståelse för hur kvinnans förvärvsarbete påverkar de somaliska familjerelationerna och dess funktioner i hushållet genom att jämföra lönearbetande och arbetslösa somaliskfödda kvinnors upplevelser av sin vardag. En annan aspekt som lyfts fram är förvärvsarbetets betydelse för kvinnornas förändrade förväntningar på sig själva.

Av studien framkommer att i de lönearbetande kvinnornas familjer finns en mer jämlik fördelning av hushållsarbetet mellan mannen och kvinnan än i de familjerna där kvinnorna var arbetslösa. I flera utav intervjuerna talas det om att behovet av mannens hjälp i hemmet i Somalia inte existerade på samma sätt som det nu gör i Sverige. Här upplevs en rollkonflikt där den arbetande kvinnan inte kan leva upp till förväntningarna av att både vara mamma, hemmafru och förvärvsarbete. Skillnader mellan de förvärvsarbetande och de arbetslösa kvinnorna framkommer även i temat som rör självständighet och självbestämmande. Här uppger de arbetslösa kvinnorna att självständighet från stat och myndigheter är eftersträvansvärt medan de lönearbetande kvinnorna talar om vikten av att vara ekonomiskt oberoende från mannen och själv kunna fatta beslut utan direktiv från honom. I kapitlet om förändrade förväntningar skildras de drivkrafter som lett till kvinnornas strävan att börja arbeta. Den gemensamma motivationen är stoltheten i att vara självförsörjande, vara en god förebild och att ekonomiskt kunna stötta de familjemedlemmar som är kvar i Somalia. Några har även poängterat arbetets betydelse i att bli en del av det svenska samhället.

Att som somalisk kvinna i Sverige vara inkluderad på arbetsmarknaden kan bidra till ett nytänkande kring förväntningarna på de annars traditionella rollerna i en somalisk familj. Det bör dock diskuteras huruvida det verkligen är förvärvsarbetet i sig som bidragit till denna förändring eller om det finns andra bakomliggande faktorer som kan influera familjestrukturer och könsrelaterad arbetsfördelning i hemmet. Som nämnts i kapitlet om tidigare forskning kan ur ett migrationsperspektiv ett större tryck läggas på den somaliska familjestrukturen. Nya rollbeteenden framkallas för makar som under en längre tid tvingats isär på grund av olika omständigheter under migrationsprocessen (även betecknat som family stage migration) (Abdi, 2015). Nya beteenden och kunskaper anammas som på sikt förändrar förväntningar på den egna och makens funktion och roll i familjen. I resultatet framkommer det, i likhet med Dion och Dions teori (2001), att de par som hade varit ifrån varandra under en längre tid uppvisade en ny könsbestämd uppdelning av hushållsarbetet och beslutsfattandet i hemmet. I intervjun med Zamzam framkommer exempelvis dessa nya förväntningar på makens roll extra tydligt. Hennes man anlände först till Sverige och fick på så sätt lära sig att sköta om barn och hemmet själv. Sedan Zamzam migrerat och etablerat sig i Sverige uttrycker hon en fortsatt förväntan på mannens engagemang i hushållsarbetet.

Att migrera och bosätta sig i ett västerländskt värdland, där värderingar som framhåller jämställdhet, individualism och sekularisering främjas, kan vara en annan förklarande orsak till de rollförändringar och förhandlingar de förvärvsarbetande kvinnornas familjer i

studien upplever. I och med detta finns det nya förväntningar och krav på migranten från värdlandet som till exempel att både man och kvinna bör förvärvsarbeta. Detta kan både ge upphov till konflikter mellan könen och beteendemässiga förändringar i vardagslivet för den somaliska familjen.

För de somaliska familjerna i denna studie skulle de förändrade förväntningarna på roller även kunna ses som en fortsättning på den process som redan påbörjats i och med oroligheterna i Somalia. Koshen (2007) menar att stridigheterna förändrade livssituationen för många somaliska familjer och tvingade ut kvinnorna i nya roller. Detta påbörjande av urholkning av mannens auktoritet och bemyndigandet av kvinnan kan kopplas till vad Turner (1990) säger om att rollförändringar mest effektivt sker i samhällen som upplever en social kris.

I enlighet med studiens resultat visar dock jämförelsen mellan de lönearbetande och de arbetslösa kvinnorna att det är just förvärvsarbetet som tycks ha påverkat familjerollerna och bidragit till en större jämställdhet gällande hushållssysslorna. Den genomförda studien är dock alldeles för begränsad för att säkert kunna fastställa förvärvsarbetets effekter på somaliska familjefunktioner i ett migrationsperspektiv och tillämpas på en större grupp. Det slutgiltiga resultatet är därför inte generaliserbart, men kan ge avstamp för framtida forskning inom det belysta området (Bryman, 2011).

Förslag till vidare forskning

Utifrån studiens resultat finns det flera intressanta tillvägagångssätt att ta forskningen på detta område vidare. För att kunna göra en djupare analys av arbetets betydelse för och påverkan på det somaliska familjelivet i Sverige skulle det till exempel vara intressant att göra fler och mer omfattande intervjuer med både somaliska män, kvinnor och deras barn som respondenter. På så sätt skulle fler perspektiv inkluderas och undersökningen ge en mer heltäckande bild av forskningsområdet och kanske nya insikter som inte riktigt framkommit i vår begränsade studie. Att även undersöka hur svenska familjer förhåller sig till könsroller och arbetsfördelning i hushållet jämfört med somaliska familjer hade varit ett tankvärt uppslag för ytterligare forskning. Huruvida och i vilken utsträckning attityder till hushållsarbete och funktioner inom familjen skiljer sig mellan de olika grupperna skulle vara en högst intressant studie.

I denna studie har främsta fokus legat på betydelsen och effekten av ett arbete för somaliska kvinnor och deras familjer. Ytterligare en utgångspunkt hade kunnat vara att studera hur somaliskfödda runt omkring påverkas av att andra landsmän inkluderas på den svenska arbetsmarknaden och om det har någon inverkan på deras attityd till att arbeta eller integreras på andra plan i det svenska samhället.

Referenser

- Abdi, M. C. (2015). *Elusive Jannah: The Somali diaspora and a borderless muslim identity*. Minnesota: Minnesota University.
- Ahmed, O. S. (2010). *Settling in? A case study of Somalian refugees living in Stockholm, Sweden* (Doktorsavhandling, University of Birmingham, Department of Institute of Applied Social Studies).
- Aldén, L., & Hammarstedt, M. (2015). Utrikes födda på 2000-talets arbetsmarknad - en översikt och förklaringar till situationen. *Ekonomisk Debatt*, 43(3), 77-89. Hämtad från <http://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/43-3-lamh.pdf>
- Al-Sharmani, M. (2010). Transnational family networks in the Somali diaspora in Egypt: women's roles and differentiated experiences. *Gender Place And Culture*, 17(4), 499-51. doi: 10.1080/0966369X.2010.485843
- Amisom. (u.å.). *About Somalia: Brief history*. Hämtad den 3 maj, 2017, från <http://amisom-au.org/about-somalia/brief-history/>
- Andersson, M. K. (1983). Rollbegreppet - en teoretisk granskning. *Nordic Journal of Nursing Research*, 3(1), 110-135. doi: 10.1177/010740838300300103
- Biddle, B. J. (1986). Recent development in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67-92.
- Bjork, S. R. (2007). Modernity Meets Clan: Cultural Intimacy in the Somali Diaspora. I Kusow, Abdi M. & Bjork, Stephanie R. (red). *From Mogadishu to Dixon: The Somali Diaspora in a Global Context*, 135–157. Trenton, NJ, & Asmara: The Red Sea Press, Inc.
- Brinkemo, P. (2014). *Mellan klan och stat: Somalier i Sverige*. Falun: Timbro.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*, Uppl. 2. Stockholm: Liber.
- Carlson, B. (2006). Somalier med framtidstro, *Invandrare & Minoriteter*, 2006(5), 33-36. Hämtad från <https://lup.lub.lu.se/search/ws/files/7476546/4778563.pdf>
- Carlson, B. (2010). In the Service of Community: Somali Media in the Twin Cities. *American Studies in Scandinavia*, 42(2), 3-19. Hämtad från <http://portal.research.lu.se/ws/files/3553105/4756207.pdf>
- Carlson, B., Magnusson, K., & Rönnqvist, S. (2012). *Somalier på arbetsmarknaden - har Sverige något att lära? Underlagsrapport 2 till Framtidskommissionen*. Hämtad från Regeringskansliet, Statsrådberedningen: <http://www.regeringen.se/contentassets/55f58b2bc8fd4f66842e37f54c38fc51/somalier-pa-arbetsmarknaden---har-sverige-nagot-att-lara>
- Carlson, B. & Mohamed, A. (Red.). (2013). *Somalier i Sverige: Mellan hopp och förtvivlan*. Stockholm: Fores.

- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt*. Lund: Studentlitteratur.
- Dion, K. K. & Dion, K. L. (2001). Gender and Cultural Adaptation in Immigrant Families. *Journal of Social Issues* 57(3). 511-521. doi: 10.1111/0022-4537.00226
- Gabowduale, K. (2010). *Somali Families in Norway: A Critical Review of The Changing Socio-structural Situation and it's Consequence for the Family* (Magisteruppsats, University of Oslo, Department of Sociology and Human Geography).
- Hall, D. T. (1972). A model of coping with conflict: The role of college educated women. *Administrative Science Quarterly*, 17(4), 471-486. doi: 10.2307/2393827
- Hjerm, M., Lindgren, S. & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*, Uppl. 2. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Horst, C. (2006). *Transnational nomads: how somalis cope with refugee life in the Dadaab Camps of Kenya*. New York: Berghahn Books.
- Human Rights Watch. (2016). *Somalia: Events of 2016*. Hämtad 4 maj, 2017, från <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/somalia>
- Johnsdotter, S. (2007). "Släkträdets är långt." *Somaliska familjer och de nationella regelverken*. IA. A. Olsson, E. (Red.), Transnationella rum: diaspora, migration och gränsöverskridande relationer, 115-136. Umeå: Boréa.
- Johnsdotter, S. (2015). European Somali Children Dumped? On families, parents, and children in a transnational context. *European Journal of Social Work*, 18(1), 81-96, doi: 10.1080/13691457.2013.844682
- Karlsson, Lena. (2016a). *Modern historia*. Hämtad 3 april, 2017, från <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/afrika/somalia/modern-historia/>
- Karlsson, Lena. (2016b). *Arbetsmarknaden*. Hämtad 10 april, 2017, från <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/afrika/somalia/arbetsmarknad/>
- Karlsson, Lena. (2016c) *Religion*. Hämtad 15 april, 2017, från <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/afrika/somalia/religion/>
- Koshen, H. I. A. (2007). Strengths in Somali Families. *Marriage & Family Review*, 41(1-2), 71-99. doi: 10.1300/J002v41n01_05
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Uppl. 2. Lund: Studentlitteratur.
- Lindley, A. (2006). *The Influence of Migration, Remittances and Diaspora Donations on Education in Somali Society*. I S. Maimbo (Red.), *Remittances and Economic Development in Somalia: An Overview* (9-18). Washington, DC: World Bank Social Development Papers / Conflict Prevention and Reconstruction.

- Migrationsverket. (2016). *Historik*. Hämtad 26 maj, 2017, från <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Historik.html>
- Migrationsverket. (2017). *Asylsökande till Sverige under 2000-2016*. [datafil]. Hämtad från <https://www.migrationsverket.se/download/18.585fa5be158ee6bf362fd2/1485556063045/Asyls%C3%B6kande+till+Sverige+2000-2016.pdf>
- Mohme, G. (2014). Samira doesn't live here anymore. *Nordic Journal of Migration Research*, 4(3), 118-125. doi: 10.2478/njmr-2014-0014.
- Osman, A. (2012). In search of Green Pastures: The onward immigration of Somali-Swedes to Britain. *Nordic Journal of Migration Research*, 2(2): 133–140. Hämtad från <https://www.degruyter.com/view/j/njmr.2015.5.issue-1/issue-files/njmr.2015.5.issue-1.xml>
- Rask, E., Warsame, M. & Borell K. (2014). Gendered family roles and expectations in transnational Somali refugee families: an exploratory multiple-site study. *International Journal of child, Youth and family studies*, 5(2). 296-307.
- Regeringskansliet. (2016). *Mål för jämställdhet*. Hämtad 26 maj, 2017 från <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>
- SCB. (2016). *Utrikes födda efter län, kommun och födelseland 31 december 2016*. [datafil]. Hämtad från <http://www.scb.se/BE0101/>
- Tornes, M. & Kramer, M. W. (2015). The Volunteer Experience in Temporary Organizations: Volunteer Role Negotiation and Identification in a Pop-Culture Convention, *Communication Studies*, 66(5), 590-606, doi: 10.1080/10510974.2015.1073165
- Turner, R. H. (1990). Role change. *Annual Review of sociology*. 16, 87-110. Hämtad från http://www.jstor.org/stable/2083264?seq=1#page_scan_tab_contents
- UNDP. (u.å.). *About Somalia*. Hämtad 3 maj, 2017, från <http://so.one.un.org/content/unct/somalia/en/home/about.html>
- UNHCR. (2017). *Internationally displaced Somalis*. Hämtad 4 maj, 2017, från <http://reporting.unhcr.org/node/15861>
- UNHCR. (u.å.). *Refugees in the horn of Africa: Somali displacement crisis*. Hämtad 4 maj, 2017, från <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/regional.php>
- Van de Vliert, E. (1981). A three-step theory of role conflict resolution. *Journal of Social Psychology*. 113, 77-83. doi: 10.1080/00224545.1981.9924351

Van Nes, F., Abma, T., Jonsson, H., & Deeg, D. (2010). Language differences in qualitative research: is meaning lost in translation? *European Journal Of Ageing*, 7(4), 313–316. doi:10.1007/s10433-010-0168-y

Wahlbeck, Ö. & Olsson, E. (2007). *Diaspora - Ett berest begrepp....* IA. A. Olsson, E. (Red.), *Transnationella rum: diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*, 43-68. Umeå: Boréa.

World Economic Forum (2016). *Global gender gap rankings*. Hämtad 17 mars, 2017, från <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/rankings/>

World Value Survey. (2008). *Findings and Insights*. Hämtad 17 mars, 2017, från <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContent.jsp?CMSID=Findings>

Bilaga 1

Intervjuguide

Kan du berätta om hur ser en vanlig dag ut för dig?

- Jobb/studier/umgänge/hushållsarbete/familjeliv
- Mannens/barnens dagliga sysslor

Hur såg en vanlig dag ut för dig i Somalia?

- Jobb/studier/umgänge/hushållsarbete/familjeliv
- Mannens/barnens dagliga sysslor

Kan du berätta om tiden du har bott i Sverige?

- Varför Sverige? (Förväntningar, kontakter, slutdestination?)
- Hjälp och insatser från samhället och andra landsmän

Alternativ 1 (Arbetande kvinnor)

Vad betyder ditt jobb för dig?

- För din familj, släktingar, för andra somaliska kvinnor?

Har något förändrats i din familj efter att du fick jobb? Hur?

- arbetsfördelning i hemmet, vardag, ekonomi, självbestämmande, barnens perspektiv, större kontaktnät - social integration

Alternativ 2 (Arbetslösa kvinnor)

Skulle du vilja ha ett arbete? Vad skulle det betyda för dig?

- För din familj, släktingar, för andra somaliska kvinnor?

- Något mer du vill berätta?

Generell bakgrundsinformation:

Namn, ålder, civilstånd, familjesituation, utbildning, sysselsättning, yrkeslivserfarenhet och tid i Sverige.